

TIIRUTAJA

EESTI ORNITOLOOGIAÜHINGU TEABELEHT

NR 62 ♦ TALV 2023

EESTI ORNITOLOOGIAÜHING
ASUTATUD 1921

Loe sellest lehest:

- 1 Linnud klaasil
- 4 Linnuhviliste lood: Asko Lõhmus
- 6 Auli joonistus- võistluse võitjad
- 8 Väike-laukhanedel oli edukas pesitsusaasta
- 10 Linnakanakullide käekäigust

☛ Tuvid on pikka aega inimkaaslejad olnud. Pildil kaelustuvi.

Foto: Kauro Kuik

Linnud klaasil

Monika Reppo

Linnulendu võib vaatama jäädagi, kuid inimloomuses on püüe nähtud ilu taasluua. Linnuluudest on Freydis Ehrlich siin juba kirjutanud, aga milline on seis meie arheoloogias linnukujutistega?

Tõenäoliselt kuulsaimad arheoloogilised linnukujutised meie lähikonnast leiame Alta kaljumaalingutelt Norras, kus on kujutatud näiteks kormorani, hane ja luike. Vanimad Alta maalingud tehti 4200 aastat eKr, kõige uuemad 500 eKr. Eestist kaljumaalinguid ei leia, kuid meie alade neoliitilised asukad valmistasid linnukujulisi ehteid ja esemeid. Lommi III asulakohast leitud keraamilist linnukuju peetakse veelinnu peaks; hane, luige ja teiste, määrata lindude suuremaid ja väiksemaid luust kujusid ning lapi- kuid plaatripatseid on leitud Tamula asulakoha matuste juurest. Linnukujulisi esemeid, eriti metallist ja luust ripatseid, leiab väga palju Eesti hilisrauaajast ning linnud ei kao ka kesk- ega uusaegsetelt ehetelt ega tarbeesemetelt. Küll on seni aga üritatud määrata vaid klaasesemetel kujutatud linde.

Lindudeta ei saa

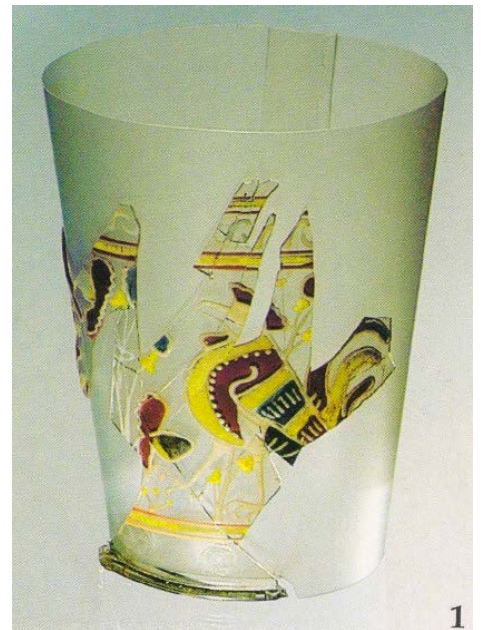
Klaasi asuti Eestis tootma alles 1620. aastatel, kuid kasutusel oli see selleks ajaks olnud juba üle tuhande aasta. Esimesed klaasnõud jõudsid meie ajaloolistesse linnadesse praeguse uurimisseisu järgi 13. sajandil ning esimesi klaasitud aknaid võib otsida 14. sajandist. Pole muidugi välistatud, et juba esimesed kirikud said kohe klaasaknad. Lindudeta aga ei saadud ja nii on esimesed teadaolevad linnukujutised klaasil Eesti arheoloogiakogudes juba sellest perioodist. Tegemist on maailmakuulsate maalitud peekritega, mis on leitud Tartust. Pikalt kutsuti selliseid peekreid Aldrevandini peekriteks või Aldrevandini tüüpi peekriteks. Aldrevandini oli meister, kelle töökojas Veneetsias Muranos valmistati 14. sajandi alguses suur hulk värvikirevate ja keerukate emailmaalingutega peekreid. Sellised peekrid on üldiselt õhukesest värvitust klaasist, kuigi leidub ka mõningaid siniseid ja väga vähe punaseid nõusid. Veidi kaldus seintega peekrid on mitmes mõodus, jäädes kõrguselt vahemikku 6–15 cm. Peekrid on keskosas kaunistatud stseeniga, mida nõu üla- ja alaosas piiravad horisontaalsed paralleelsed jooned. Ülemise joonegrupi vahele jääb enamasti autori või töökoja omaniku nimi või lihtsalt S-ornament. Kuid 13. sajandi II poolast 14. sajandi keskpaigani Euroopas levinud nõusid ei kaunistanud kindlasti ainult Aldrevandini.

Auli kaitse võib olla silmapete?

Linnud on üks kõige paremini jälgitav liigirühm, kelle käekäik kajastab ökosüsteemi toimimist. Aastas talvitab Läänemerele 4,4 miljonit veelindu. Tõmmuvaera ja auli maailmapopulatsioonist talvitab Läänemerele 74% ja 40%, mistõttu need liigid on siin erilise tähelepanu all. Loe täpsemalt aasta linnu teadusuudistest eoy.ee/aul/uudised/teadus/.

AASTA LIND 2023
AUL

Kodulinnud

Tartust Lossi tänavalt jäätmekastist leitud kukkedega peekri on kaunistanud hoopis teine meister, nimelt Doninus, kes töötas 14. sajandi esimesel poolel samuti Muranos. Kuigi suur osa kilde on puudu, on kolm puhevil rinnaga kukke väga selgesti äratuntavad. Kolmel kollasel kukel on siniste, punaste ja kollaste triipudega tiivad, punase-kollasekirju saba ning punane hari ja lokuti. 700 aastat vanadele värvilistele kukkede pakub konkurentsi veidi noorem kukk Tallinnast Aida tänavalt. Ligikaudu 1600. aasta paiku Austrias rikkalikult graveeritud kõrgest ja raskest joogiklaasist võis joomine omaette kunsttükk olla ning paraku puruneski see ühel hetkel kildudeks. Linnateatri krundilt 1986. aastal leitud kildudelt on olulised osad – saba ja lokuti – sellest uhkest linnust küll puudu, kuid tõntsaka noka, teravate küüniste ja koheva kuklasulestikuga kukk on sellele vaatamata uhke.

Kui kanad kodustati juba 6000 aastat tagasi ja nende üldarvuks maailmas hinnati 2020. aastal 33 miljardit, siis pole vast imestada, et mõni neist – siinkohal küll kukkede kujul – on aja jooksul ka esemetele jõudnud. Kristluses on kuked püha

↖ Noa laeva kujutav vitraažaken Ruhnu kirikus.

Foto: Sirje Simson (Kultuuri-mälestiste register)

↑ 2021. aasta leid heraldilise kotkaga.

Foto: Monika Reppo

↗ Kukkedega peeker Tartust Lossi tänavalt.

Foto: Ain Mäesalu

↓ Kaas. 18. sajandil maalitud joogiklaas tuvidega.

Foto: Monika Reppo

Peetruse ning valvsuse ja kannatlikkuse sümboliks, kuid Eesti rahvausundis seostati kukkesid katku, kooli, kuradi ja tulekahjudega. Eks ole see seotud kirikuid ehtinud tuulekukkede-kirikuvalvuritega. Ühtegi kodukana seni Eestis arheoloogilisel klaasil märgatud pole.

Tuntud ja tundmatu

Hoopis kauem on teadlaste hinnangul inimeste sõpradeks olnud tuvid. Usutakse, et tuvide kodustamine võis toimuda suisa 10 000 aastat tagasi. Kunstis ja kristlikus sümbolikas laialdaselt leiduvad valged tuvid esindavad just neid ammu kodustatud ja aretatud linde – kaljutuvi või naeru-turteltuvi geneetilise mutatsiooniga alamliiki. Kui Tallinnast Tartu maanteelt leitud 18. sajandi maalitud joogiklaasil on kudrutavad tuvid peade puudumisest hoolimata selgesti määratavad, siis kogudes leiduvaid vitraažikil-lukesi tiivajuppidega võib pidada nii inglil- kui ka tuvitiibade jäänusteks. Õnneks on mõni aken kogu ilus säilinud. Valgete rahutuvide paarike kaunistab Ruhnu kiriku vitraažakent, mis maaliti 1650. aastal. 1944. aastal viidi originaal Rootsi, kus see paikneb tänini; Ruhnus asub vitraaži koopias. Noa laeva kujutaval vitraažil on veel teisigi linde – veeuputuse järel asja uurima saadetud üksik must kaaren Noal süles ning mõned tundmatud linnud. Kujutatud linnud on maalitud küll eri värvidega, aga kujult üsna sarnased. Mis linnud need on? Sellele vastust paraku pakkuda ei oska.

Ilmselt võisid sama mõelda need keskaegsed tartlased, kes esimest korda elus pelikani nägid. Kuna ühegi pelikanilise luid pole arheoloogilistest leiupaikadest Eestis leitud, piirdusid teadmised pelikanist kuuldustega meie kanti juhuslikult külasthanud isenditest ja jumalasõnaga, sest pelikan on Kristuse armastuse ja ohvrisurma sümbol. Samal põhjusel on ta veredoonorluse sümbol: teda peeti keskajal ennastohverdavaks linnuks, kes on poegade toitmiseks valmis oma rinna lõhki nokkima. Üks selline poegi verega toitv sinise-kollase-punasetriibuline pelikan on maalitud ka Tartust leitud Veneetsia päritolu

↑ Teiste lindude seas on Alta kaljumaalingsul kujutatud ka luike.

Foto: Moonika Bukotkin

↑ Pelikane on kujutatud Tartust leitud peekritel.

Foto: Marika Käbin

emailmaalingutega peekrile. Peale selle on Tartust leitud veel kaks pelikanidega peekrite katket, mis on halvemini säilinud. Need kolm peekrit on ilmselt pärit 13. sajandi viimasest veerandist või 14. sajandi algusest.

Röövlinnud

Kindlasti tundsid kohalikud elanikud ka jumaläsõnata ära röövlinnud pistrikulised. Mingil põhjusel on juba mainitud graveeritud kuke kaaslasteks just üks seesugune lind. Pikkade küüniste ja kongus nokaga isend võiks ilmselt ollagi pistrik, mitte kotkas ega viu, aga milline neist täpsemalt, jääb lahtiseks.

Jahilindudena kasutatud pistrike luid on leitud ka Eesti arheoloogilisest materjalist. Pistrikud-kullid kannavad endas palju sümbolikat – kristluses päästja, rahvausundis noormehe, heraldikas jõu ja võimu sümbolit. Üks värskemaid linnuvaatlusi klaasil on just viimasega seotud.

Sisuliselt kuke ja pistriku leiukoha ajalooliselt naaberkrundilt avastati 2021. aastal toimunud Linnateatri arheoloogilistel kaevamistel veel samasuguse dekoratsiooniga nõu kilde, kuid siin kannab heraldikas tuntud poosis kotkas krooni. Kuna Aida tänava nõul on veel kaks lindu ning kadunud põhja- ja jalaosa, siis ei ole välistatud, et 35 aastase vahega saadud leiud on sama nõu või nõukomplekti osad

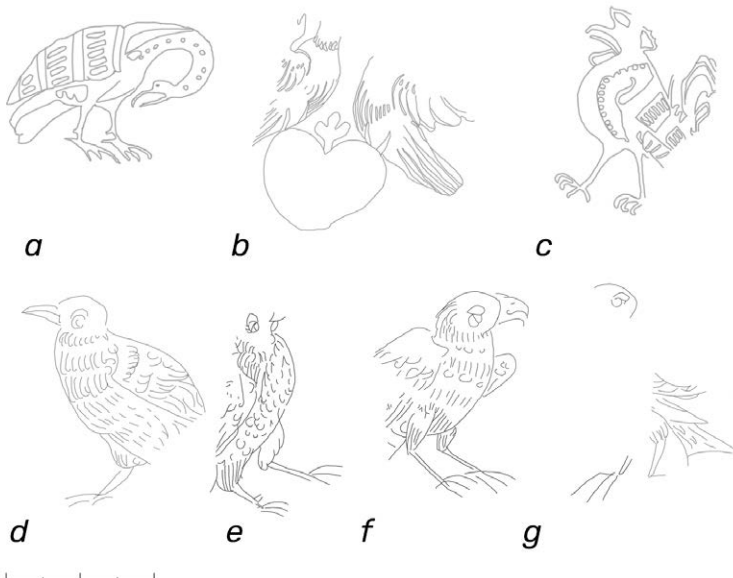
Valdavalt on esemetel niisiis tegu ka linnuvõrastele inimestele selgelt äratuntavate sulelistega, nagu seda on kuked, tuvid ja pistrikulised, kuid mõnikord kohtab ka eksootilisemaid tegelasi. Peale lindude leiab Eesti arheoloogilistelt klaasesemetelt draakoneid, greife, kahepäiseid riigikotkaid ja ingleid ning lihtsalt sulgi. Tiivulisi tegelasi võiks üles lugeda veelgi. Leidude seas esineb nii paabulinna-, papagoi- kui ka luigekujutisega esemeid ning nagu näha, lisandub aeg-ajalt värsked leide.

↓ Aida tänavalt leitud peekri põhi pistrikulise jalgadega.

Foto: Meeli Küttim (Tallinna Linnamuseum)

↓ Maalitud pelikan (a), tuvid (b), kukk (c) ning graveeritud jooginõul koos kujutatud tedrekana (d), kukk (e), pistrik (f) ning määratlemata lind (g).

Joonis: Monika Reppo

Asko Lõhmus:

„Me ei saa lasta ennast ebaõnnestumistest liigselt heidutada.“

Küsitlesid Tiitu Tali ja Liis Keerberg

Kuidas sa lindude ja looduse juurde sattusid?

Sujuvalt. Mul oli väga kultuurilembene kodu ja see miljöö, kus ma lapsena aega veetsin, soosis kõigiti raamatukoiks hakkamist. Enne neljateistkümnendat eluaastat lugesin läbi enam-vähem kõik lasteraamatud, mis eesti keeles olid ilmunud. Järgnesid populaarsed loodusraamatud ja määrjad. Teismelisena tundsin üsna süstemaatiliselt huvi kõiksuguste liigirühmade vastu alates mardikatest ja taimedest ning lõpetades lindudega. Mu isa oli realiseerumata bioloog, väga suure loodushuviga, ja mu lapsepõlvemaastikud olid Põlvamaal Varbuse ümbruses, kus elasid vanaema ja vanaisa. Arvan, et selle asjaolu kõige olulisem osa oli see, et hakkasin ennast metsas hästi tundma. Hiljem, kooliajal korjas mind üles punt inimesi, keda me kutsume kotkameesteks, eesotsas Einar Tammuriga. Hakkasin käima päris suurtes metsades, aga enne seda olid mul linnud teoreetiliselt selged. Mäletan episoodi koolipõlvest, kui hulk tarku Palupõhjas vaatas tundmatut pardikest ja mina ütlesin, et see on loomulikult emane väikekoskel.

Kes on su eeskujud, inimesed, kellelt oled olulist õppinud?

Mu oma võrdlus on pigem selline, et see on olnud nagu sümfooniaorkester ja sa küsid mult, milline flötist kõige paremini mängis. Ma arvan, et Eestis ei ole viimastest kolmekümnest aastast mitte ühtegi

Suur-konnakotka pojaga 1995. aastal. Esimene korralikult dokumenteeritud suur-konnakotka pesitsemine Eestis, Laevas 1995.

Foto: Arne Laansalu

2014. aastal Soomaaal metsiseuuringuid planeerimas.

Foto: Andres Kalamees

ornitoloogi, kellelt mul ei oleks olnud midagi kaasa võtta, nii et me räägime kindlasti sajakonnast nimest ja tohutult värvikatest isiksustest. Mul on olnud alati väga hea klapp vanema generatsiooni ornitoloogidega ja nende seas siis nii professionaalsete, poolprofessionaalsete kui ka harrastajatega.

Sul on side ka Soome ornitoloogidega.

Sattusin 1989. aastal 16-aastasena aastaks Soome, kus tänu Eesti ornitoloogidelt kaasa saadud soovitudele võttis mind enda tiiva alla Pertti Saurola, suur estoofiil ja röövlinnuhuviline. Ta saatis mind muu hulgas Hango linnujaama ja Oulu Ülikooli professori Seppo Sulkava juurde. Istusin Soomes oldud aja jooksul päevade kaupa ka raamatukogudes ja muuseumides. Sain seal üsna korraliku alusteadmise selle kohta, mida kujutab endast linnuteadus. Pertti Saurola mitte ainult ei kiirendanud seda protsessi, vaid päris kindlasti andis sellele rahvusvahelise mõõtme. Eesti oli toona veel üsna suletud ühiskond. Sattusin Soome väga õiges eas – sellises, kus võtad mingisugused põhi-tegevuslaadid täiesti automaatselt üle. Tagasi tulles oli mul selge arusaamine, et Eesti röövlinnu-uurimine tuleb ümber korraldada, ja ma siis korraldasingi.

Loodust õppisid põhjalikult tundma Alam-Pedjal?

Väga oluliseks pean perioodi, mil 1991. aastal umbes kolmandiku aastast seal elas. Hiljem läks tegevus süstemaatiliseks, nii et parimal hetkel üheksakümnendate keskel ja teisel poolel olin enam-vähem kursis umbes tuhande ruutkilomeetrise alaga Tartust loode pool. Röövlindude puhul oli oluline see, et nendega tegelemiseks pidi palju käima ja väga suurt pindala vaatama. Põhiline eesmärk oli leida üles röövlinnupaari pesa. Väga tüütu oli, kui otsimisele läks terve päev ja pesa ei leidnudki. Siis sai töö käigus leiutatud teisi tegevusi, et päev saaks sisustatud. Seal pöördus mu huvi tagasi muudele loodusobjektidele. Kirjeldasin taimestikku, metsa struktuuri röövlinnupesade ümber ja püüdsin aru saada, kus nad toitumas käivad, miks just seal ja nii edasi.

Samasuguse ülemineku röövlindude juurest metsaökoloogiasse tegid ka teaduses.

Juba oma röövlindude käsitleva doktoritöö kirjutamise ajal töötasin ma metsaökoloogiaga laiemalt. Hakkasin uurima, milline on metsade struktuur, põlismetsade seisund. Olen hiljem enda profiili veel paar korda muutnud. Sellistes käiguvahetustes on ühelt poolt hästi palju kaasa võtta eelnevast, teisalt nõuab mõningast julgust see, et oled aguses uue teemaga koba.

Võtsid 90ndate lõpul tudengina ornitoloogiaühingus vedada metsalinnustiku kaitse teema, mis päädis riigimetsas raierahu kehtestamisega. Kuidas selle tulemuseni jõuti?

Kunagi ei ole ühte ainukest põhjust, ja kui me räägime ühiskondlikest protsessidest, siis on oluline, kas seal on mingi võimaluste aken. Tol ajal ei olnud metsandussektor veel välja kujunenud, taheti olla läänelikud ja demokraatlikud. See oli ka arusaadav riigistrateegiana. Praegu on mõtlemise raamid inimestel väga palju rohkem välja kujunenud, nendega on raskem rääkida, kusjuures ka looduskaitsetega. Ma ise pean hästi tähtsaks, et olgu mis on, aga me räägime asjadest vabalt ükskõik kellele.

Teiseks leidsin olulisi toetajaid väljastpoolt. Ilmselgelt oli kevadsuvine metsaraie veel teistelgi hinge peal ja ornitoloogiaühingust välja kasvanud murekohale tekkis mitmekesine ja prominentne toetajaskond. Nii ei olnud võimalik seda enam ignoreerida. Lõpetasin ise selle teemaga tegelemise enne, kui riigimetsa majandamise keskus üldse oma strateegiasse raierahu sisse pistis. Mäletan hästi, kuidas Kaja Peterson mulle veidi pärast raierahu kehtestamist ütles, et no näed, ei läinudki untsu.

Arvan, et ükskõik, mida me teeme, sellest peaks jääma jälg. Et mingit mõtet on varem mõeldud ja inimesed on sellega täitsa kaugele jõudnud. Võib-olla tuleb võimaluste aken lihtsalt hiljem. Kõige olulisem sõnum minu jaoks oli see, et looduskaitse ja üldse ühiskondlikus tegevuses me ei saa lasta ennast liigselt heidutada lüüasaamistest või ebaõnnestumistest.

Mia-Merethe Laur. 1. koht kuni 7-aastaste arvestuses.

Selgusid aasta linnu auli parimad joonistajad

Eesti Ornitoloogiaühingu korraldatud aasta linnu auli joonistusvõistluse laekus 2454 nii käsitsi kui digitaalselt valminud tööd. Parimate tööde valimisel osales seekord lisaks žüriile ka rahvas.

Žürii hindas töid neljas vanuserühmas. Žüriisse kuulusid auli aasta logo autor disainer Lii Ranniku, Haridus- ja Teadusministeeriumi esindaja Kertu Tort, disainer Hannaloor Reimann, pikaajaline Tartu Kunstnike Liidu juhataja Markus Toompere ja ornitoloog Triin Kaasiku.

Avalikul hääletusel andsid inimesed kokku 22 222 häält. Rahva lemmikuks osutus Sandra Merivälja pilt, mis kogus 617 häält.

Kõiki võidutöid saab vaadata ka aasta linnu lehel www.eoy.ee/aul.

Kuni 7-aastased

- I koht Mia-Merethe Laur
- II koht Stanislav Razuvajev
- III koht Annabel Ventsel

13–18-aastased

- I koht Anastasia Kotšura
- II koht Sandra Merivälja (rahva lemmik)
- III koht Lee Grabbi

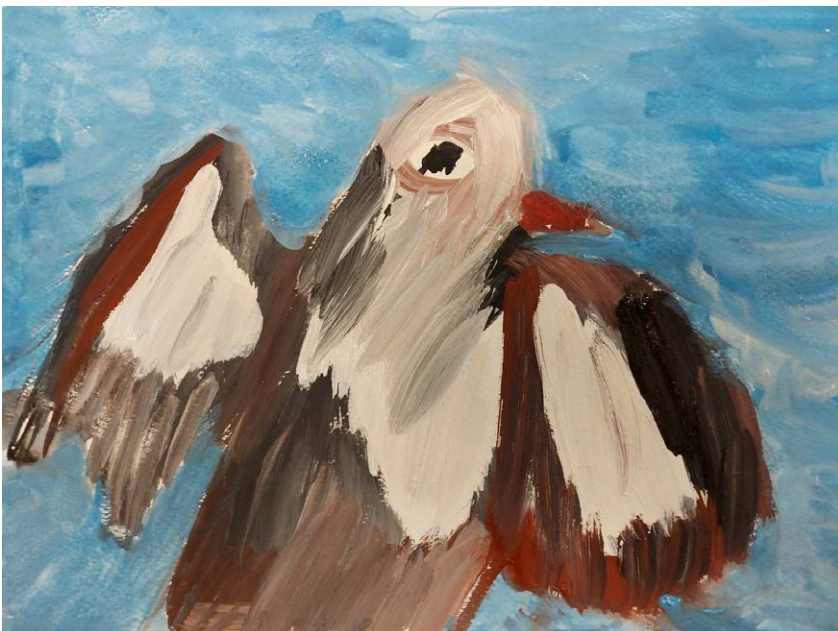
8–12-aastased

- I koht Hannah Vološtšenko
- II koht Anneliize Dederer
- III koht Arabella Henriette Sassian

19-aastased ja vanemad

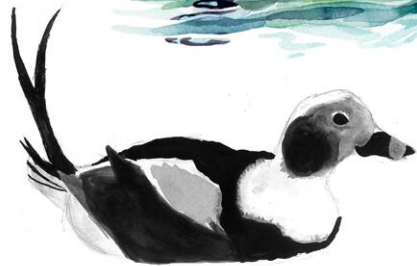
- I koht Anastasia Vlasenko
- II koht Anna-Liisa Ojala
- III koht Katariina Purru

Stanislav Razuvajev. 2. koht kuni 7-aastaste arvestuses.

Hannah Vološtšenko. 1. koht 8–12-aastaste arvestuses.

Katariina Purru. 3. koht 19-aastaste ja vanemate arvestuses.

Arabella Henriette Sassian.
3. koht 8–12-aastaste arvestuses.

Annabel Ventsel. 3. koht kuni 7-aastaste arvestuses.

Anastasia Vlasenko. 1. koht 19-aastaste ja vanemate arvestuses.

Anna-Liisa Ojala. 2. koht 19-aastaste ja vanemate arvestuses.

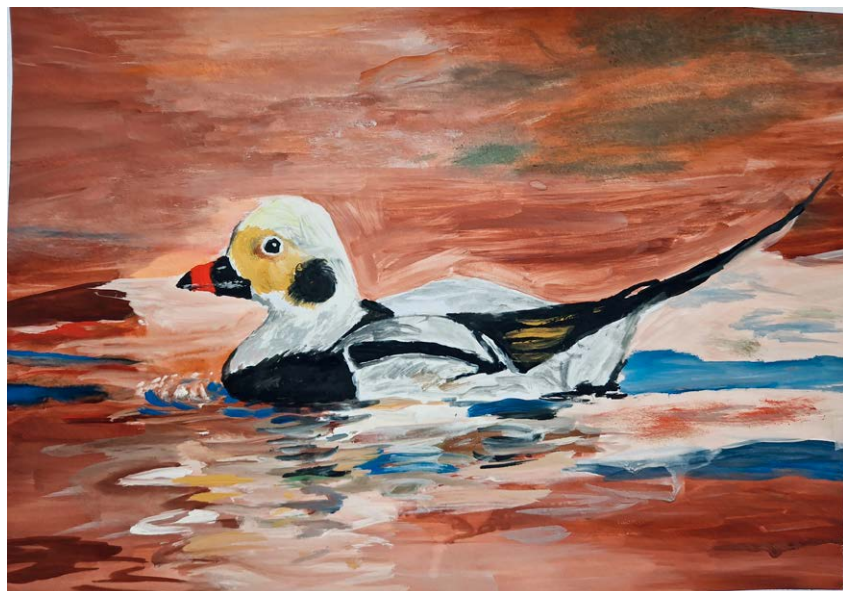

Anastasia Kotšura. 1. koht 13–18-aastaste arvestuses.

Sandra Merivälja. 2. koht 13–18-aastaste arvestuses ning publiku lemmik.

Lee Grabbi. 3. koht 13–18-aastaste arvestuses.

Anneliize Dederer. 2. koht 8–12-aastaste arvestuses.

➤ Mister Blue koos kaaskonnaga maandumas Hiiumaa rannaniitudele.
Foto: Tapio Kostet

Väike-laukhanedel oli edukas pesitsusaasta

Andres Kalamees

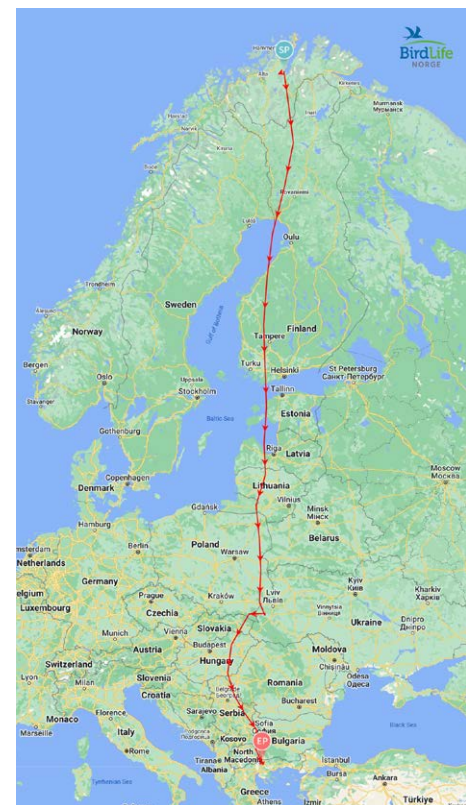
Veel käesoleva aasta kevadel näitasid rahvusvahelise väike-laukhanede seire andmed Fennoskandia populatsiooni jätkuvat kahanemist. Viimasel viiel aastal on järjest vähem isendeid jõudnud tagasi pesitsusaladele Põhja-Norras. Madalseisu paljude põhjuste seas peetakse olulisemateks elupaikade kadumist, kliimamuutustest tingitud väga halba pesitsus-edukust ja kõrget röövlust, jahipidamist ning põllumajanduslikust tegevusest tingitud häirimist.

Kuna möödunud aasta sügiselt lakkas töötamast väike-laukhanete Mister Blue'le 2018. aastal paigaldatud GPS-saatja, siis kobasid uurijad rändeteede andmete osas pimeduses ja loodeti nende suhteliselt konservatiivsete lindude naasmisele oma traditsioonilistele rändepeatuspaikadele Kreekas, Ungaris ja Eestis. Õnneks nii ka läks.

21. märtsil 2023 lahkusid väike-laukhaned oma talvitamisaladelt Kreekas ning saabusid samal päeval traditsioonilisse kevadrände peatuspaika Hortobágyi rahvusparki piirkonnas Ungaris. Ungarist vahemikus 18.-20.04 lahkunud väike-laukhaned saabusid Eestisse Hiiumaale 20. aprillil, mis ongi nende tava-pärane saabumise aeg. Eesti-Soome ühise seiregrupi intensiivse, igapäevase seireperioodi jooksul suudeti kokku lugeda vähemalt 65 isendit (2022. aastal oli see arv 69 ja 2021. aastal 75). Seiret teostati LIFE

LWfG Climate (LIFE19NAT/LT/000898) projekti raames.

27. aprillil lahkusid väike-laukhaned Eestist põhja suunas, et pärast vahepeatus Soomes jõuda oma pesitsusaladele Põhja-Norras, kuhu jõuti 13. mail. Kogu rahvusvaheline väike-laukhane uurimisrühm jäi ärevusega ootama pesitsustulemusi. Augustikuu lõpus saabus aga tõeline pomm-uudis – 22. augustil loendati Porsangeri fjordi Valdaki soosalal (kuhu kogunevad väike-laukhaned pärast pesitsusperioodi) kokku 137 väike-laukhane, nende hulgas 83 noorlindu 23-24 pesakonnana! 31. augustil aga loeti kokku koguni 144 isendit. Need on läbi aegade suurimad arvud, mis BirdLife-Norra poolt kogu selle liigi seireajaloos alates 1990. aastast on loendatud. Pärast aastakümneid kestnud pingelist kaitsetööd oodati sellist muutust juba ammu, kuid senini edutult. Loodetavasti loob see nüüd tugevama

↑ GPS-saatjatega väike-laukhanede sügisränned 2023. aastal Norra pesitsusaladelt otse talvitusaladele Kreekas.

Joonis: BirdLife Norge.

aluse selle liigi taastootmisvõimekusele ning kolme aasta pärast, kui praegused noorlinnud on suguküpseks saanud, on neist paljud veel elus ning saavad uusi järglasi.

Lisaks headele pesitsustulemustele avaldas BirdLife-Norra ka suurepärase

↑ Käesoleva aasta kevadel paigutati LIFE-projekti raames Hiiumaal Käina-Kassari maastikukaitsealal Orjaku õpperaja vaatlustorni ja -platvormile asjakohased stendid. Pildil Leho Aaslaid ja Andres Kalamees.

Foto: Maie Vikerpuur

uudise, et nüüd on ka kaks saatjaga lindu rohkem – 20. mail püüti kahuvõrkudega täiskasvanud väike-laukhane paar, kellele paigaldati 17 g päikesepatareidega GPS-GSM saatjad. Kaelasaatjatega varustatud paaril oli sel aastal 4 poega ja seega on nüüd võimalik jälgida kogu pesakonna liikumist. Saatjatega lindudelt saadud infoteadused saadi teada, et 13. septembril startiski grupp väike-laukhanesid sügisrändele, lennates oma Norra pesitsusaladelt otse talvitusaladele Kreekas. Tänu neile kahele GPS-GSM saatjatega isendile teame, et rändegrupp maandus oma traditsioonilistele talvitamisaladele Kerkini järve piirkonnas Kreekas 15. septembri õhtupoolikul. See usumatu teekond, mis hõlmab kogu vahemaa Põhja-Norra äärisest osast Kreekani, võttis aega vaid 78 tundi. Loodame väga, et talvitamine möödub edukalt ning järgmisel aastal saame ka Eestis tervitada juba oluliselt suuremat ja elujõulisemat väike-laukhanede peret. Hetkel on nad Põhja-Kreekas, Kerkini järve ääres ja 19. novembril loendati seal 141 isendit (piskulka.net), mis on tõenäoliselt suurim Kreekas viimastel aastatel loendatud väike-laukhanede arv ning mis hõlmab pea kogu Norras pesitsetud Fennoskandia asurkonna. Võrreldes 2023. aastaga (65 isendit) on 2024. aastal Eestisse oodata üle kahe korra rohkem väike-laukhanesid.

Väike-laukhane kui ohustatud linnuliigi paremaks tutvustamiseks avalikkusele paigaldati käesoleva aasta kevadel LIFE-projekti raames Hiiumaal Käina-Kassari maastikukaitsealal Orjaku

→ Ehkki rebaste arvukus üha suureneb, ei ohusta nad otseselt meil peatuvaid väike-laukhanesid. Foto: Maie Vikerpuur

õpperaja vaatlustorni ja -platvormile asjakohased stendid. Hästi illustreeritud stendidelt saab kokkuvõtlikult lugeda Eesti haruldasma haneliigi määramisest, käikäigust, ohtudest, elupaikadest, arvukusest, kaitsest ja muust sellesse liiki puutuvast.

Eduka pesitsemise põhjused :

Tundras pesitsevate arktiliste linnuliikide pesitsusedukus kõigub vastavalt hiirte (ja lemmingute) arvukustsüklitele. Headel pisinäriilistel aastatel toituvad suuremad röövlloomad just neist, mitte maapinnal pesitsevatest lindudest. See tsükel on nähtav ka Fennoskandia väike-laukhane populatsiooni muutustes (täpsemalt wwf.fi/en/lesser-white-fronted-goose-life-project/#species).

Samuti mõjutavad pesitsusedukust ilmastikutingimused pesitsusperioodil. Fennoskandia väike-laukhane populatsiooni pesitsusedukus on viimasel ajal olnud kehv - eelmine tõeliselt hea

pesitsusaasta oli 2015. aastal. 2020-2022. aastal ebaõnnestus pesitsemine peaaegu kõigil paaridel.

Kui täiskasvanud paaride pesitsemine ebaõnnestub, teevad nad, erinevalt õnnestunud pesitsejatest, kõigepealt sulgimise rände Venemaa tundraaladele. Pärast seda võtavad nad ette palju pikema ja riskantsema sügisrände läbi Venemaa, Kasahstani ja Musta mere ranniku Kreekasse ja selle pika teekonna jooksul langevad paljud täiskasvanud linnud jahipidamise ohvriks. Pikaajalise rahvusvahelise kaitsetegevuse tulemusena on otsene Euroopa rändete Kreekasse ja tagasi pesitsusaladele aga üsna turvaline. Seega on ebaedukal pesitsemisel populatsioonile nõ kahekordne negatiivne mõju - pole uusi noori isendeid + suurem täiskasvanute kadu. Kõige selle tõttu on Fennoskandia populatsioon alates 2017. aastast märgatavalt vähenenud.

Linnakanakullide käekäigust

Ülo Väli

Viiimastel aastatel on Eesti Maaülikooli ornitoloogid jälginud GPS-saatjate abil kanakullide tegutsemist Tartu linnas. Et paremini mõista kullide käitumist, on kaardistatud ka teiste linnalindude levikut ja arvukust. Selles töös on palju abi olnud linnuhuvilistest, kes on oma vaatlusi talletanud andmebaasi PlutoF.

Esimesed analüüsid kanakullide ja nende potentsiaalsete saakobjektide seostest näitasid, et kanakullide talvised tegutsemispiirkonnad on summaarselt keskmisest liigirikkamad, kuid linnustiku koguarvukuses sellist seost ei leitud. Statistilised mudelid näitasid linnurikaste paikade eelistamist 2021/2022. aasta talvel, kuid mitte 2022/2023. aasta talvel. Liiasi viisid eelnimetatud seoste tuvastamiseni üksnes spetsiaalsed linnustiku kaardistusandmed, seevastu juhuandmestiku analüüsimisel olulisi seoseid ei leitud.

Need mõnevõrra vastuolulised tulemused näitavad, et röövlindude ja nende

↑ Saatjaga kanakull. Foto: Jaan Grosberg

saagi seosed ei pruugi olla väga selged ning võivad pealegi ajas muutuda. Röövlindude liikumismustreid võib pidada paljulubavaks bioindikaatoriks elurikuse tuvastamisel, kuid põhjalikumate

järelduste ja soovitude tegemiseks tuleks uuringut jätkata.

Täpsemalt saab tulemustest lugeda teadusajakirjas Diversity aadressil <https://www.mdpi.com/1424-2818/15/6/749>.

Linnuvaatlejad on oodatud kaasa lööma talilinnuloendusel

Eesti Ornitoloogiaühing kutsub linnuvaatlejaid kaasa lööma novembrist veebruarini toimival maismaa talilinnuloendusel, et koguda andmeid meil talve veetvate lindude käekäigu kohta.

Talilinnuloendust on oodatud tegema nii varem osalenud kui ka uued vabatahtlikud linnuvaatlejad, kes tunnevad välimuse ja hääle järgi hästi ära siin talvitavaid linde. Ühing ootab osalejatelt valmisolekut teha loendusit mitmel hooajal järjest, et saada järjepidevaid andmeid, jälgimaks meie talilindude käekäiku pikema aja jooksul.

Loendusit tuleb teha talvel kolmel perioodil enda valitud, umbes **10 km pikkusel rajal**. Esimene loendusperiood oli **15.-28. november 2023**, järgmised on **25. detsember 2023 kuni 7. jaanuar 2024** ning **15.-28. veebruar 2024**. Igal loendusperioodil tuleb üles märkida kõik rajal nähtud ja kuulnud linnud, sisestada andmed vaatlusankeeti ja saata ankeedid hiljemalt märtsis maismaa talilinnuloenduse koordinaatorile Jaanus Eltsile (jaanus.elts@eoy.ee).

Enne välitöid tuleb hoolikalt lugeda juhendit ning saata rajakaart koordinaatorile. Loendusel on vaja järgida etteantud meetodikat, teha vaatlusi vastutustundlikult ja järjepidevalt.

→ Ohakalind. Foto: Ave Kruusel

Talilinnuloendused on osa riiklikust seirest ja seetõttu on nende tulemuste paikapidavus iseäranis tähtis.

Maismaa talilinnuloenduse juhendi ja ankeedi leiab aadressilt eoy.ee/maismaa-talilinnuloendus. Nõuandeid loenduse tegemiseks saab lugeda ajakirjas Eesti Loodus (6/2023) ilmunud artiklist „**Talilinnuloendused aitavad uurida meie paigalindude käekäiku**“.

Talilinnuloendusi hakati korraldama 1900. aastal USAs, Eestis alustati neid 1987. aastal.

Tuleva aasta lind on kagu

Eesti Ornitoloogiaühing valis 2024. aasta linnuks kאו, kes on hästi tuntud rahvapärises, kuid kelle bioloogiast ja rollist ökosüsteemis teatakse vähe. Aasta linnu ettevõtmistes saab kaasa lüüa juba nüüd, annetades ornitoloogiaühingule fotomaterjali kאgudest.

Kאgu (*Cuculus canorus*) on Eestis üldlevinud linnuliik. Ent kuigi ta on juba ajalooliselt üldtuntud, mida tõendab ka rohke folklooripärand, ei ole seda liiki meil kunagi spetsiaalselt uuritud ega tema bioloogiat lähemalt tutvustatud. Kאו valimine aasta linnuks aitab tõhusalt kaasa näiteks tema pesitsusbioloogia ja rände uurimisele ning ökoloogiliste seoste kirjeldamisele ja tutvustamisele.

Kuna kאgu on pigem kuulda kui nאha, on temast hאid pilte vähe. Sestap alustas ornitoloogiaühing kאofotode kogumist, et oleks piisavalt ülevõtteid aasta linnu kodulehe ja muu materjali illustreerimiseks. Tähelepanelikud loodusvaatlejad ja -fotograafid, kel on õnnestunud kאgu jאadvustada, vovivad oma fotod ühingu pildipanka annetada veebivormi eoy.ee/fotoannetus kaudu.

Ornitoloogiaühing korraldab liigi tutvustamiseks õpitubasid koolilastele, loodus- ja kirjandusõhtuid ning veebiviktoriini kאigile huvilistele, kogub teateid kאוvaatlustest ja koostvovs Eesti Rahvaluule Arhiiviga kאוpärimust, paigaldab lindudele GPS-saatjad hankimaks infot kאgude tegevusest pesitsusajal ning liikumisest lokaalselt, rändeteedel ja talvitusaaladel.

Kאו aasta uudiseid saab alates jaanuarist jאlgida aasta linnu kodulehel ja Eesti Ornitoloogiaühingu Facebooki lehel.

Aasta linnu projekti toetab SA Keskkonnainvesteeringute Keskus.

↑ Tuleva aasta lind kאgu.

Foto: Elina Anijärv

Eesti Looduse 24. fotovvovistlus

Fotovvovistlusele saadeti tאnavu **1030 pilti 162 autorilt**. Vldarvestuses osales 148 autorit 920 fotoga ning noorte (kuni 16-aastased) arvestuses 14 autorit 150 fotoga.

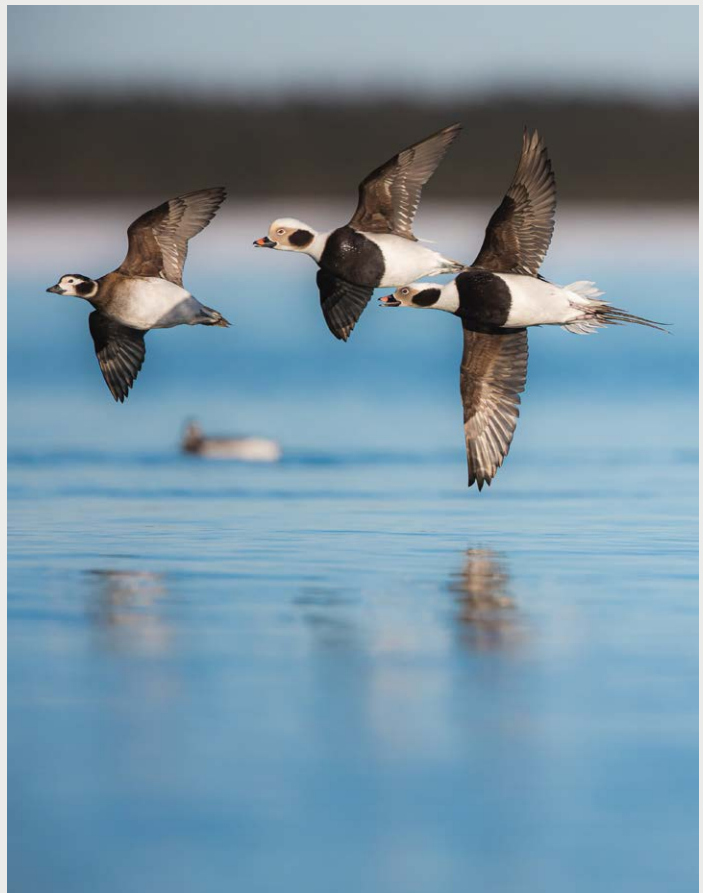
Vldarvestuses vovitis loomafotode peaauhinna **Ave Kruusel**. Eesti ornitoloogiaühingu auhinna **aasta linnu auli foto** eest pvlvis **Karl Jakob Toplaan**.

Eesti Looduse 2023. aasta fotovvovistluse vovidutvovid nאeb siin: www.loodusajakiri.ee/eesti-looduse-2023-aasta-fotovoistluse-voitjad.

↓ Loomafotode peaauhind. **Ave Kruusel**.

↓ Eesti ornitoloogiaühingu auhind aasta linnu auli foto eest. **Karl Jakob Toplaan**.

Ilmus ornitoloogiaühingu linnukalender 2024

Kalendris tutvustatakse kahtteist Eestis kohatavat lindu, kelle seas on nii tavalisi kui ka haruldasemaid liike. Veel leiab kalendrist 2024. aastal toimuvate linnuvaatluspäevade ja -loenduste kuupäevad, juhised lindude talvise toitumise ja pesakasti meisterdamise kohta.

Kalendri fotode ja liigitekstide autor on Janne Pöllu-aas. Janne on erialalt aiakujundaja, kelle loodusfotograafia hobi on üsna loomulikku rada pidi viinud lindude vaatlemiseni. Ajapikku on linnuvaatlused ja lindude pildistamine muutunud Janne kireks, ta on ka Eesti Ornitoloogiaühingu liige.

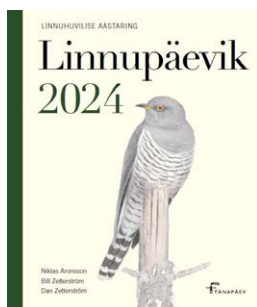
Kalendri keeletegetajad on Sigrid Ots, kujundas ja trükkis Grenader. Kalender on A4 formaadis ja klamberköites, tekstid on eesti keeles. Linnukalendrit saab osta Eesti Ornitoloogiaühingu hinnaga 5 eurot. Täpsemalt vt www.eoy.ee/pood.

„Linnupäevik 2024“

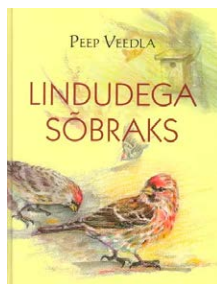
Niklas Aronsoni, Bill Zetterströmi ja Dan Zetterströmi koostatud „Linnupäevik“ on kõigile linnuhuvilistele mõeldud raamat, mis on ühteegu nii kalender kui päevik. Siin on kirjas tavapärasel nädalapäeval ja pühadel, kuid ruumi ka märkmete jaoks – näiteks selleks, et panna kirja kõik kindlal ajal nähtud ja vaadeldud linnud. Kalendri juures on kaunid linnupildid ning saatetekstid, milles tutvustatakse linde, keda just sel aastaajal on kõige suurem tõenäosus kohata.

Tegu on Põhjamaades populaarse formaadiga, mida inimesed mälestuseks koguvad. Raamatu on Eesti oludele kohandanud Eerik Leibak ja Norbert Tüll. Saadaval raamatukauplustes.

„Lindudega sõbraks“

Peep Veedla kirjutatud raamatu peategelased on õde ja vend Helge ja Ville, kes kooliskäimise ja mängude kõrvalt on võtnud nõuks olla abiks oma kodu ümbruses elavatele väikestele lindudele. Raamatu esimeses jutustuses „Toidulaualugu“ ehitavad nad lindudele toidumaja ning läbi talve linnude toites ja jälgides õpivad tundma kõiki sulelisi, kes nende koduaeda külastavad. Teises osas, jutustuses „Pesakastilugu“, ehitavad lapsed koos isaga lindudele erineva suurusega pesakaste ning panevad need üles aeda, metsa ja jõe äärde. Isalt kuulevad lapsed lindude kohta lisaks nähtule palju põnevat ning mõne kuuga kujunevad neist tulihingelised linnusõbrad. Raamat on saadaval ühingu e-poes (www.eoy.ee/pood) ja raamatukauplustes.

Muutub ornitoloogiaühingu liikmemaks

Eesti Ornitoloogiaühingu üldkoosolekul 1. juulil 2023 Hiiumaal kinnitati ornitoloogiaühingu liikmemaksu muudatus. Alates 1. jaanuarist 2024 on täiskasvanu liikmemaks 30 eurot (seni 20 eurot). Tõuseb ka eluaegne liikmemaks, mille summa on kolmekümnekordne täiskasvanu liikmemaks ehk uuest aastast on eluaegse liikmemaksu suurus 900 eurot (seni 600 eurot). Kuni 18-aastase noore ja pensionäri ning pere liikmemaksu suurus jääb samaks, vastavalt 10 ja 35 eurot. Liikmemaksu tuleb tasuda liikmeks astumisel ja edaspidi iga kalendriaasta eest. Täpsem teave: www.eoy.ee/liikmemaks.

Eesti Ornitoloogiaühing

Address: Veski 4, Tartu 51005
Telefon: 742 2195
E-post: eoy@eoy.ee
www.eoy.ee

Tiirutaja

Toimetaja: Ulvi Karu
E-post: ulvi.karu@eoy.ee
Tiirutaja ilmub neli korda aastas

Teostus: HIMANTO.EE

Toetajad

Lehe väljaandmist on peale märgitud fotoautorite toetanud:
Keskkonna-
investeeringute
Keskus

ISSN: 1736-6844

25. dets.
2023 -
7. jaan
2024

Maismaa taliilinnuloendus. Üle Eesti. Ootame loendust tegema linnuhuvilisi, kes tunnevad välimuse ja hääle järgi ära taliilinnud. Talve jooksul tuleb linnuloendada kolmel perioodil enda valitud piirkonnas ja rajal. Täpsem teave: www.eoy.ee/maismaa-taliilinnuloendus.

13.-14.
jaan.

Keskjalvine veelinnuloendus. Üle Eesti. Osalemiseks tuleb valida endale sobiv avatud veega mererannikuloik või siseveekogu ning kokku lugeda kõik kohatud veelinnud. Täpsem teave: www.eoy.ee/keskjalvine-veelinnuloendus.

26.-28.
jaan.

Talvine aialinnuvaatlus. Üle Eesti. Vaatluses saab kaasa lüüa iga huviline. Ühe tunni jooksul tuleb kirja panna aias või pargis märgatud linnud ja iga liigi puhul suurim korraga nähtud isendite arv. Täpsem teave: www.eoy.ee/talv.

1. märts -
1. okt.

Suvine aialinnupäevik. Üle Eesti. Iga huviline võib isiklikku veebipäevikusse kirja panna oma aias tegutsevad ja pesitsevad linnud, samuti teised silma jäänud loomad ning õitsvad taimed. Täpsem teave: www.eoy.ee/aed.

31. märts

Linnade linnuvaatluspäev. Üle Eesti. Kõige linnurikkama linna väljaselgitamises võivad kaasa lüüa kõik linnuhuvilised. Osaleda võib nii ükski kui ka meeskonnaga. Täpsem teave: www.eoy.ee/linnade-linnuvaatlus.

Palju õnne!

14. novembril anti Eesti Teadusagentuuri teaduskomunikatsiooni aastakonverentsil välja Eesti teaduse populariseerimise auhinna kuues kategoorias ja eripreemiad.

Marko Mägi. Foto: Mikk Otsar/Pixel Media

Eesti Teadusajakirjanike Seltsi teadusajakirjanduse sõbra auhinna
Õkul sai linnuteadlane Marko Mägi. Marko on Eesti Ornitoloogiaühingu liige, ta on kirjutanud aasta lindude teadusuudiseid, rääkinud lindudest televisioonis ja raadios, kirjutanud linnuteemalisi artikleid ja raamatuid.

Selles Tiirutajas kirjutavad

Monika Reppo
on arheoloog ja Tartu ülikooli doktorant

Tiiu Tali
veab Tiirutaja personilugude rubriiki ning on fenovaatluste koordinaator

Liis Keerberg
on Ornitoloogiaühingu linnukaitse spetsialist

Andres Kalamees
tegeleb ühingu väike-laukhane projektiga

Ülo Väli
kuulub ühingu röövlinnutöörühma ja on kaasprofessor Eesti Maaülikoolis

Ulvi Karu
on Tiirutaja toimetaja ja immuun-ökoloogia teadur